

„Kinek még bűneit is erényül tudják be”

## Andrei Şaguna, egy politikai kalandor román főpap

A 2007. novemberi nagyszebeni román-magyar közös kormányülésen döntés született arról, hogy a gyulai román ortodox katedrális előtt – születése bicentenáriumára – a magyar kormány anyagi segítségével szobrot állítanak Andrei Şagunának. Az ünnepélyes alapkövetelésre 2008. október 19-én került volna sor, de ez elmaradt a tiltakozások és felháborodás miatt. A Magyarországi Román Ortodox Püspökség nyilatkozatot adott ki, mely szerint a szoborállítás megalapozott. Valóban az lenne? Szerintünk nem az. Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a pályafutását, hogy világosan lehessen látni: Şaguna nem az a román személyiség, aki szobrot érdemelne – főleg nem Magyarország területén.

Şaguna (19. századi írásmóddal: Siaguna) 1809. január 1-én született Miskolcon Anasztasz néven. Apja, Naum, tehetős, ortodox vallású macedoromán kereskedő volt, aki mielőtt családot alapított volna, katolizált. Anyja, Anasztazia Grabovszki macedóniai szerb származású volt, aki erősen ragaszkodott a görög-keleti hitéhez, olyannyira, hogy leghőbb vágya volt, miszerint az eredetileg katolikus rítus szerint megkeresztelt fiából ortodox szerzetes, kalugyer legyen. Úgy látszik nagy hatással lehetett a fiára, mert ő 17 éves korában visszatért a görög-keleti vallásra és attól kezdve egyháza fanatikus harcosa lett. Két évig a pesti egyetemen filozófiát és jogot tanult, majd anyja unszolására 1829-ben Versecre ment, az ottani szerb-ortodox teológiára.

### A szerbek embere

Négy évvel később belépett a kalugyerek (szerzetesek) közé és fölvette az *Andrej/Andrei* szerzetesi nevet. Stratimirović pátriárka még Versecen figyelt fel rá és meghívta Karlócára teológiai tanárnak, egyben a titkára is ő lett. Az ifjú *félszerb-félromán* Şaguna gyorsan lépett fölfelé az egyházi ranglétrán, ami nagy valószínűséggel annak köszönhető, hogy a szerb előljárói maximálisan megbíztak benne. El tudta hitetni környezetével, hogy a szerb érdekek „lánglelkű harcosa”. Emiatt amikor 1845-ben meghalt Vasile Moga nagyszebeni görög-keleti román püspök, pár hónap múltán a karlócai érsek őt küldte ki a joghatósága alá tartozó Erdélybe püspöki helynöknek.

Abban az időben komoly feszültség, ellentét volt a szerb ortodox klérus, valamint az erdélyi és a magyarországi ortodox románok között. Utóbbiak nem csak azt tartották sérelmesnek, hogy Karlóca rendszeresen „megkopasztotta” a román ajkú alattvalóit, hanem azt is, hogy a román többségű verseci és aradi egyházmegyék püspöki székeit kezdettől fogva, következetesen szerbekkel töltötték be, azok aztán szerb pópákkal látták el a román falvak jó részét, akik igyekeztek híveiket elszerbesíteni. Az erdélyiek elsősorban azt sérelmezték, hogy a szebeni püspöki székhely Moga előtt 27 évig szerbekkel volt betöltve – és most ismét egy szerbet tettek a nyakukra. Ugyanis Şagunát Nagyszebenben úgy fogadták, mint *Karlóca képviselőjét*, a szerb pátriárka meghosszabbított karját.

### A magyarok embere

Az első két évben nem is látszott rajta, hogy „román vér” (is) buzog benne, sőt. Egyik első lépése az volt, hogy 1847 januárjában az erdélyi Érchegységben lévő Bucsumban aljas

csellel személyesen fogta el a mócok „úrnőjét”, az érdekeiket képviselő, egyébként magyar nemesi származású Varga Katalint. Igaz, hogy ezzel úgy meggyűlöltette magát ottani hívei szemében, hogy többé még Abrudbánya környékére sem tette be a lábát – de a magyar vármegyei nemesség és Erdély gubernátora bizalmát maradéktalanul elnyerte. Hogy „magyarbarátságát” még jobban kimutassa, 1848 januárjában – senki által nem kényszerítve, önmaga elhatározásából – konzisztóriumának tanácskozási és jegyzőkönyvi nyelvén a magyart tette. Nem meglepő, hogy ezek után egy hónappal később ő lett a szebeni püspök, annak ellenére, hogy a konzisztórium jelöltjei közül korábban ő kapta a legkevesebb szavazatot...

Az erdélyi ortodox románok szemében immáron *nem csak szerb-, hanem magyarbérencnek is tartott, gyűlölt* Şaguna a Batthyány-kormány megalakulása után is élvezte a magyar politikusok (köztük Kossuth) bizalmát. A bizantinus szellemiségű püspök eleinte nem is mutatta semmi jelét annak, hogy a román lázadók mellé állna. A tavaszi hónapokban ügyesen lavírozott a pesti kormány és a szervezkedő román értelmiségiek között. Az első, áprilisi balázsfalvi román nemzeti gyűlésen azért nem volt jelen, mert épp akkorra időzítette a karlócai felszentelését. (A Rajačić patriárka előtt tartott felszentelési aktuson, majd az azt követő ünnepségen kizárólag szerbül beszélt...)

A május 15-i újabb balázsfalvi gyűlésen már kénytelen volt jelen lenni, de – mivel még nem lehetett eldönteni, hogy a magyarok önállósodási törekvése győzni fog-e –, mérsékelt arcát mutatta. A gyűlésen megválasztottak egy „nemzeti komitét”, melynek elnökéül – egyházi tisztségénél fogva – a szebeni püspököt választották meg. (A komiténak olyan fanatikus magyargyűlölő tagjai is voltak, mint Simion Bărnuţ, Papiu Ilarian vagy Ioan Butean.) Ugyanakkor két küldöttséget is választottak, hogy a megfogalmazott követeléseiket a bécsi udvar, illetve a pesti kormány elé terjesszék. Az előbbit maga Şaguna vezette. Persze ahhoz nem fűlött a foga, hogy nyíltan a román ügy mellé álljon, ezért ameddig csak tudta, különféle ürügyekre hivatkozva húzta-halasztotta az indulását. Számítása bejött, mert mire ő is Bécsbe ért, ott már a delegáció többi tagjától csak az uralkodó hideg elutasításáról értesülhetett. Bár ekkor tett egy – alibiszerű – próbálkozást és személyesen járult az Innsbruckban lévő V. Ferdinánd elé, de lényegi sikert nem tudott elérni. Ezt követően az uralkodó utasítására Pestre utazott, hogy bekapcsolódjon az ún. regnicoláris bizottság munkálataiba. Tárgyalt Kossuthtal is, akinek ekkor még teljes bizalmát élvezte – ellentétben a nagyszebeni román komité szélsőségeivel. Érdemi tevékenységet nem mutatott fel, ami nem is csoda, mert nem ez volt a szándéka, hanem az, hogy a magyar fővárosban várja be az események alakulását. Hamarosan azonban ott is gyanakodni kezdtek rá, mivel az az (egyébként alaptalan) hír terjedt el vele kapcsolatban, hogy Karlócáról „muszka zászlót” hozott áprilisban a románok számára. Úgy tűnt ekkor, hogy a főpap két szék közt a földre esett: már sem a magyarok, sem „fajtársai”, az erdélyi románok nem bíznak benne. Ennek ellenére – bőrét mentendő – szeptember végén Pestről titokban a székhelyére, Nagyszebenbe távozott. Ott azonban senki sem fogadta üdvölvésekkel, ráadásul br. Anton Puchner, Erdély főhadparancsnoka választás elé állította: nyilatkozzék, hogy a császár hűségére tér-e, mert ellenkező esetben elfogatja és Gyulafehérváron bebörtönözteti.

## **Az osztrákok embere**

A püspök kapva-kapott az alkalmon és *ismét fordított egyet a köpönyegén*: az addig magyarpártiként viselkedő főpap ettől kezdve két évtizedig osztrák-hű lett. Októberben egy körlevelében intette híveit, hogy engedelmességedjenek az osztrák tiszteknek, egyébként pedig fegyverkezzenek föl a magyarok ellen. Később a pópái, amikor a lázadó román parasztok élén a védtelen magyar polgárok ellen vonultak, Şaguna ezen utasítására hivatkozva tüzeltek híveiket.

A december 2-i trónváltás, az ifjú Ferenc József megkoronázásának híre tíz nappal később jutott el Nagyszebenbe, melynek nagyon megörvendett a köpönyegforgató főpap. Az év végén, 28-ára a főhadparancsnok gyűlésbe hívta a görög-katolikus és a görög-keleti román értelmiségiek egy csoportját. Mivel a balázsfalvi unitus püspököt, Ioan Lemeni-t – ki hűséges maradt Pesthez – Puchner lemondatta, Şaguna ezt az alkalmat használta ki arra, hogy az általa gyűlölt görög-katolikusokat kiszorítsa a politikai vezetésből. Egyébként ezen a gyűlésen vált a püspök (akinek szeme előtt már ekkor az érseki cím megszerzése lebegett) „román népvézérré”. „Gyűjtő beszéde” után újabb nemzeti követeléseket fogalmaztak meg, hogy azt egy delegáció elvigye Olmützbe az új uralkodónak.

Másnap a gyűlés tagjai megdöbbenően értesültek arról, hogy Bem Karácsony napján bevonult Kolozsvárra. Pedig a java még csak ezután jött: az év utolsó napján megtudták, hogy Puchner a szászokkal és románokkal *be akarja hívatni* a Havasalföldön állomásozó orosz csapatok egy részét. Ez nagy felzúdulást okozott. Míg a szászok egyhangúan állást foglaltak az oroszok behívása mellett, addig a románok csak hosszas vonakodás és habozás után tették magukévá a Şaguna által előterjesztett indítványt. (A gyűlölt oroszok behívásának a terve úgy megdöbbenett két komité-tagot, hogy inkább kiléptek a grémiumból, de nem voltak hajlandók támogatni az ügyet.) Végül a vegyes bizottság az orosz haderő behívására a szászok részéről Müller Gottfriednak, a románok részéről pedig, Şagunának adott megbízást, akik január hó 1-én el is utaztak Bukarestbe, hogy ott Lüdersz tábornok elé terjesszék „a két nemzet kérését”. (Ebben egyebek mellett az állt, hogy addig az időig 200 román falut perzseltek föl a „rebellis” magyarok, és több mint 20.000 románt legyilkoltak. Manapság már 40.000 román legyilkolásáról fantáziál a román történetírás és publicisztika nagy része...)

A „*muszkavezetővé*” *süllyedt* Şaguna ezt követően jobbnak látta, ha nem tér vissza Erdélybe, ehelyett Olmützbe utazott, Ferenc József elé. A kihallgatáson tovább hazudozott: a román népek az uralkodó iránt hűségét azzal kívánta alátámasztani, hogy közölte, a magyarok több száz román falut felégettek és „több ezer egyházi és világi állású románt öltek meg”. Februárban újabb beadványt állított össze, mely már olyan követeléseket is tartalmazott, mint hogy a birodalom összes románsága az uralkodó uralma alatt „egyesíttessenek egy önálló nemzettel”, Ferenc József vegye föl a „románok nagyfejedelme” címet és egy általános nemzeti kongresszuson választhassanak egy „*nemzeti főnököt*”. (Nyilvánvalóan *önmagára gondolt*...) Ebből persze nem lett semmi.

Ezt követően Bécsben maradt, hogy kívárja, miként is alakul a magyar szabadságharc ügye. (Jó oka volt a távolmaradásra, ugyanis Kossuth amnesztiája rá nem terjedt ki, ráadásul székhelyét Bem csapatai elfoglalták.)

Amikor ismét visszatért – 1849 őszén – Nagyszebenbe, ott nem túl jó szemmel tekintett rá Erdély új kormányzója. Ludwig Wohlgemuth altábornagy figyelmeztette, hogy ha tovább folytatja a „nemzeti izgatást”, megnézheti magát. Nem csoda, hogy a jellemtelen főpap meghunyászkodott, és 1850-ben az újabb – ki tudja, immár hányadik – memorandumot, mely a román nemzeti követeléseket tartalmazta, már alá sem írta. Ami az ellenforradalom melletti kiállításának jutalmát illeti, természetesen az nem maradt el: 1850-ben megkapta a Lipót Rend I. osztályát, két évvel később *bároi rangot* kapott és „valóságos belső titkos tanácsos”-i címmel ruházták fel, majd már 1864-ben megkapta a Vaskorona Rend I. osztályát, a kiegyezés évében pedig a Lipót-rend nagykeresztjét. Ez volt az utolsó jutalma, ugyanis az 1867 után felálló kormányoktól nem számíthatott ilyesmire. A „muszkavezetőket” legközelebb csak 1945 után tüntették ki...

Az 1850-es években a politikai tevékenységtől kényszerűen távolmaradt főpap legközelebb 1860-ban aktivizálta magát. Tavasztól őszig – mint a románok képviselője – részt vett az összbirodalmi tanács munkálataiban, de itt semmiféle érdemi eredményt nem ért el. Három évvel később a nagyszebeni országgyűlésnek lett a tagja. Ekkor már vitathatatlanul az *erdélyi románok első számú vezetőjének* tekintették. Az 1864-es országgyűlés ugyanúgy

eredménytelenül ért véget román nemzeti szempontból, mint korábban az összbirodalmi tanács tevékenysége. Ettől függetlenül mégis komoly eredményt könyvelhetett el: az év végén megjelent az a császári páten, mely lehetővé tette, hogy Nagyszeben székhellyel megalakulhasson a Karlócától független román érsekség. Teljesült hát végre Şaguna régi vágya: *az erdélyi románok metropolitája (érseke) lett.* (A sors fintora, hogy az önálló erdélyi román metropólia létrehozását a Batthyány-kormány is támogatta, de végül még sem a magyaroktól kapta meg ezt az „ajándékot”, hanem az osztrákoktól, kiknek oly régóta leste a kezét...)

1865 nyarán az uralkodó fogadta őt. Ekkor tudta meg, hogy Ferenc József a magyarokkal történő kiegyezés útját választotta. A megdöbben Şaguna ezt követően teljes passzivitásba vonult. Amikor 1867-ben román nemzetiségi képviselők arra kérték, hogy menne föl velük egy császári audienciára, csak azt válaszolta: „Sírni veletek tudok, de segíteni a dolgokon nem!” A koronázási ünnepségen még részt vett, hogy aztán a politikai küzdőtértől tulajdonképpen visszavonuljon. Az 1870-es években a jelentősége, tekintélye is jócskán elhalványult. Az erdélyi politikai tábor a kezdeti éles megosztottság után (ugyanis a Şaguna által pártfogolt „aktivisták” és a balázsfalvi unitus püspök, Ioan Vancea által támogatott „passzivisták” élesen szemben álltak egymással a kiegyezés után a követendő politikai stratégia tekintetében) az érsek tábora került alulra és ez számára is a teljes visszavonulást jelentette.

### **Az iskolaalapító, intézményszervező**

Azok, akik napjainkban Şaguna gyulai szobrának felállítása mellett kardoskodnak, nem is a politikai tevékenységére hivatkoznak, hanem arra, hogy rendkívül fontos szerepet töltött be az erdélyi román iskoláztatás és az ortodox egyház történetében.

Az oktatás terén az első intézkedése az volt, hogy 1850-ben az addig csak hat hónapos (!) teológiai tanfolyam helyébe felállított egy „komolyabb” papnevelőt, ahol már két évig (1863-tól három évig) képezték a leendő ortodox papokat. 1863-ban Nagyszebenben szemináriumot emeltetett és ide költözött át a teológia és az ugyancsak 1850-ben alapított tanítóképző intézet. A tanítás színvonalának emelése érdekében több *alapítványt* tett. (A nevét viselő alapítvány a 20. század elején mintegy 400 ezer korona vagyonnal rendelkezett.)

Azt is főlemlegetik napjainkban hívei, hogy óriási erőfeszítéseket tett az elemi és középfokú oktatás terén. Csakhogy még ha el is ismerjük ezeket az erőfeszítéseket, az tény, hogy az 1868-as közoktatási törvény előtt az analfabéták aránya alig csökkent az erdélyi román ortodox hívek között. (Egyik életrajzírója, Grigore Moldovan/Moldován Gergely visszaemlékezett arra, milyen lesújtó tapasztalatokat szerzett tanfelügyelő korában a Şaguna-féle elemi iskolák kapcsán...) Ott bábáskodott az *Astra*, az erdélyi román közművelődési egyesület megalapításánál is. A *felekezeti elfogultsága* azonban ekkor is nyilvánvalóvá vált: a görög-katolikusok alig részesedhettek az egyesület segélyeiben, ösztöndíjaiban, a vezetésben is alig voltak képviselve.

Hogy a pópák szellemi színvonalát valamiképp megemelje (az ortodox papok műveletlensége, primitívtsége már-már legendás volt Erdélyben), 1852-ben egyházi *könyvnyomdát* létesített, majd egy évvel később engedélyt nyert egy hírlap, a *Telegraful Român* megjelentetésére. (Később ez egyházmegyéje hivatalos lapja lett.) A nyomdája igen szép bevételt hozott a püspökségnek (és nyilván saját maga számára is), ugyanis papjainak kötelező volt megvásárolni minden kiadványát...

Másik – sokat emlegetett – érdeme, hogy megalkotta az erdélyi román ortodox egyház *szervezeti szabályzatát*, melyet később a többi egyházmegye is átvett, sőt, 1920 után általánossá vált Nagy-Romániában, és napjainkban is érvényben van. Kétség kívül, életében nem fogadták egyöntetű elismeréssel az új szabályzatot. Şaguna ugyanis a szinodalitás elvére

helyezte az egyház működését, ez azonban a Kárpátokon túl akkor ismeretlen volt, ugyanis Erdélyben is csak kálvinista hatásra terjedt el Bethlen és a Rákócziak idején. Túl sok eredeti elgondolás Şaguna művében nem volt. De nem is ezért tartják oly' nagyra napjainkban, hanem azért, mert „nagy román” volt.

A fentebb említett Grigore Moldovan könyvecskéjét az alábbi mondattal fejezte be: „Eljő az idő, a mikor az utókor nem fog Ságunában mást látni egy politikai kalandornál, egy önző, céljait hajhászó, alakoskodó szerbbarátnál, a ki szűkös felekezeti szempontokból indul ki s minden adott esetben a hazai románság valódi érdekei ellen cselekedett.” Az elmúlt hónapok fejleményei azt mutatják, hogy sajnos ez az idő még nem jött el...